

A „hajnal embere”: id. Szász Károly

BAKÓ BOTOND

Id. Szász Károly (1798–1853) egyike Berde Mária regényéből a „Hajnal embereinek”. Méltán emlékezhetünk meg róla, hiszen aktív szerepet töltött be a 48-as forradalom idején tanárként a Nagyenyedi Kollégiumban és a városban. 1849 januárjában Nagyenyed felégetése után részt vett a mentési munkálatokban. John Paget, Erdélyben élő angol kortársa, aki házassága révén Weselényi Polixeniával vált „magyarrá”, 1847-ben megkapta a magyar állampolgárságot, és rövid időre Nagyenyedre is eljutott. Ekkor találkozott id. Szász Károllyal, amit könyvében a következőképpen mesélt el: „a professzort könyvei közt találtuk, paszomántos, katonai uniformisra emlékeztető kabátot viselt, igen tekintélyes méretű bajuszt. Ruhája, mint utóbb kiderült, az enyedi kollégium hagyományos öltözeke volt, ott ugyanis a diákok és professzorok un. atillában jártak (...) Kis ideig beszélgettünk, a professzor ismertette

az enyedi kollégium történetét és jelenlegi állapotát, majd felajánlotta, hogy körülvezet az épületben.”

A forradalmat megelőző időszakban Szász Károly igen népszerű újtó tanár volt. Előadásai vonzóak voltak, tanítványaival barátságosan bánt. Előadásait a jogtudományi katedrán mindig telt ház követte. Fel-felvillant benne a politikusi alkat. Azonosult Weselényi Miklós politikai célkitűzéseivel. Az alkotmányosság mellett és az abszolutizmus ellen tette le a voksát az 1834-es országgyűlésen, ahol Vízakna követeként vett részt. Mind jobban észrevették és felhasználták rendkívüli jogi tudását. Felsőalálásaiban a „népelemre” alapozott politikát támogatta, és ellenezte az arisztokratikus szerkezetek megtartását. Igen előrelátó politikája volt a román nemzetiséggel szemben is. Javasolta többek között a felállítandó hadsereg román ezredeinél, hogy a tisztek ne csak magyarul, hanem románul is tudjanak. Támogatta az erdélyi ro-

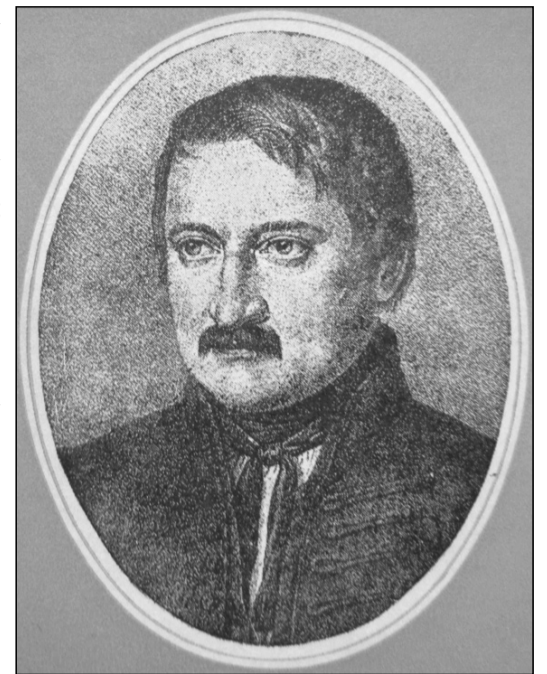
mánok nemzeti jogainak az elismerését. Ebben a kérdésben egyedül maradt nézetével, amelyet azonban, a történelem tanúsága szerint, komolyabban kellett volna venni.

Az első felelős magyar kormányának is feltűnt tevékenysége. Kezdetben a vallás- és közoktatásügyi miniszter mellé államtitkárnak, majd miniszternek nevezték ki. Haladó tervei között szerepelt anyanyelvű iskola állítása minden községnek, majd középiskolás reformot is tervezett a szaktanítás bevezetésével, valamint szabad „universitást.” A kormányzat felbomlása miatt és az önvédelmi háború következtében, tervezett iskolareformját már nem sikerült bevezetni.

1848-ban ismét Vízakna követte az első nemzetgyűlésben. 1849-ben a szabadságharcban vállalt szerepéért halálra ítélték, bűjdösött, de később több társával együtt kegyelmet kapott. Fia, Dr. Szász Károly püspök naplójegyzeteiben olvasható: „egy honvéd naplójegyzetei címmel azokat a szakaszokat ad-

tam ki, amelyek boldogult édesapámnak 1849-es katonai szereplésére vonatkoznak, káplárként történő bevonulásától, addig, míg mint bűjdöső honvédtiszt, sok viszontagság után a tiszaroffi Borbély családnál talált menedéket.” Tanári állásába 1850-ben helyezte vissza az Erdélyi Főegyházmegye. 1853-ban másfél évig tanított Marosvásárhelyen, majd egészségi állapota miatt felhagyta didaktikai tevékenységét. Ez az év egyben halálának időszaka is.

Szász Károly a békés időkben jogtudósként és pedagógiai szakíróként kiváló tudósnak bizonyult, és amikor fegyvert kellett fogni, akkor is mindent koc-

Szász Károly vállalta nemzete sorsát

kára téve vállalta nemzete sorsát. Emléke élni fog és fátként világít most, amikor megemlékezünk az 1848–49-es forradalom 169. évfordulójáról.

Torockó 1848-as hőse, Zsakó István

„A haza nem címet, de embert kér”

BAKÓ IRÉN

Ki volt Zsakó István, akiről mintázták Jókai Mór regényének főhősét, Manassét az *Egy az Isten* című művében, és akit Borbély István történelmi írásában „Vasember”-nek nevezett (*Torockó története 1848–49-ben*), a torockói emberek pedig Torockó megmentőjeként emlegetik?

Hogyan, miként válik egy ember hőssé? Valóban hős volt-e? Ennek a titkát kerestem a róla megjelent dokumentumokban, visszaemlékezésekben. Az értelmező szótár szerint: hős (...) az a férfi vagy nő, aki egy népcsoport, kultúra rendkívüli önfeláldozó, végrehajtó neves személyisége. Olyan valaki, aki egy átlagnál lényegesen kiválóbb képességei által alkalmassá válik, hogy különleges tetteket vigyen végbe, (...) nemes eszmények hordozója, embereket menthet meg a biztos halálból, legtöbbször élete kockáztatásával.

‘Sakó István – ahogy az akkor még szokásos írásmóddal írta a nevét – „rátartí” ember volt: egész életében népviseletben járt, nem barátkozott bárkivel, nagyon vigyázott a saját, de a közösség pénzére is, mint városbíró vagy egyházzogondnok. A kincsesládát hárman három kulccsal nyitották és még tizenheten voltak jelen. Jó barátságban volt a szintén torockói (torockószentgyörgyi) születésű Brassai Sámuellel. Így emlékeznek rájuk: mikor összeültek a torockói „piacon”, ősz hajukat egy magasságban borzolta a szél. Mindketten magas növésűek voltak.

Zsakó István 1809-ben született jómódú bányász családban. Iskoláit Torockón és Tordán eminensként végezte. Hazatérve betanult a bányász gazdák nehéz életébe apja bányájában. Fitalon megnősült, négy gyerekéből egy leány, Judit, és egy fiú,

István maradt életben, aki törvénytudóként bírót lett.

Torockón a település földrajzi fekvése (a mőcvidék közvetlen közelsége), gazdasági helyzete, etnikai elszigeteltsége miatt a történelmi események (a forradalom majd szabadságharc, végül a polgárhá-

Imre könyvéből (*Akik előttem jártak*). Br. Kemény Farkas tordai megyei parancsnok levele: „Örömmel fogadlak hát én úgymond titeket zászlóm alá (...) (Ehhez) hűltétel szükséges, mely annyit tesz, hogy parancsolatomnak engedelmeskedni fogtok.” Ezt üzenté a

egyre több követeléssel: 300, majd 500, 800 kenyér leszállítása 160 és egyre több vágómarhával együtt. Avram Iancu leveléből tudjuk, hogy „a mőcvidéken nagy az éhínség, mert a – 24 fokos hideg miatt befagytak a folyók, még a pincék is, nem működnek a malmok.”

tükön” részt vettek volna, és ha megértene, hogy ők mit akarnak, mit szeretnének.

Zsakónak sikerült a Torockón átvonuló, támadóan viselkedő osztrák parancsnokkal is úgy tárgyalnia, hogy annak kézfogás lett a vége. Az 1849. január 8-án Nagyenyedet ért, Axente Sever (Ioan Axente) vezette szörnyű pusztítás, bestiális öldöklés elől az ártatlan lakosság egy része Torockóra menekült.

Bem tábornok dicsőséges csatái meghozták a reményt, Torockó fiatal bányászai is lelkesen felcserezték a csákányt a fegyverre. Az orosz seregek betörésének hírére újra éledt a mőcvidék, Enyedet újra felégették, és a bistra pap vezetésével Torockószentgyörgyöt is. Zsakó István küldöttséggel indult eléjük, de társai lemaradtak, ő vállalta egyedül a tárgyalást. Bátorsága, diplomáciai tehetsége még az ellenségben is tiszteletet ébresztett. A tárgyalásról kijöve már kézfogással búcsúztak. Torockó megmenekült! Ezt követően még a portyázó, rabolni vágyó kisebb csoportokat a Székelykő-oldali „furfanggal”, a megjárt csatazajjal sikerült elriasztani.

Zsakó István igazi hős volt, annak minden jellemvonásával rendelkezett. Istenbe vetett erős hite, ebből adódó bátorsága rendíthetetlen volt, ez adott neki erőt a vállalt nehéz, felelősségteljes feladatok véghezviteléhez. Nem tévesztette szem elől azt sem, hogy a két együtt élő népcsoportot komoly gazdasági érdekek kapcsolják össze. A román szomszéd parasztgazda állította elő a kohókba szükséges szenet, mert enélkül nincs „vaskenyér.” A torockói vaseszközökre pedig a Mőcvidéknek is égető szüksége volt, érthető tehát az egymásra utaltság és a békeesség a két nép között.

Torockó megmenekült!

ború) sajátosan, másképpen játszódtak le, mint Erdély többi részén. Három megye határán és a különböző érdekcsoportok találkozási pontján feküdt. Még a két szomszédos unitárius falu is egymásra utalva ugyan, de más gazdasági érdekek mentén mozgott. (Torockó gazdag bányászváros, Torockószentgyörgy évszázados jobbágyfalu volt, a szentgyörgyi vár urainak jobbágyai lakták.)

Zsakó István a város megválasztott bíróját és nemzetőr parancsnokát a nehéz időkben is minden levelet megőrzött a híres leveles ládjában. Ezekből tudunk idézni Mikó

szentgyörgyieknek is, hogy nehogy átálljanak az ellenséghez, mert „haj nekik.”

Közben már megkapták a felszólítást a környék román irreguláris csapatának vezetőjétől is (magyarul írta): „Felszólítom tehát önöket, hogyha a békének barátai és békekedvelők, a kezében levő fegyvereket minden hozzátartozó municióval rakják le, a béke jelét (fehér zászlót) azonnal tüzzék ki, és fehér szalagot viseljenek, ... ellenkező esetben faluikat felgyújtatom, az ellenállókat keményen megbüntettem és még egyéb károktól is tarthatnak.” Így folytak a fenyegető levélváltások, később

Érkeztek a borzalmasabbnál borzalmasabb hírek: Jára, Hegyalja elpusztítva, a magyar lakosság legyilkolva. Torockót is elfogta a rettegés. Menekülni készültek egyesek, amikor is Zsakó végigjárta a falut és megállította az embereket határozott kiállással: „Hová menekülnétek?” Megszervezte, hogy az alkalmas bányákat felszereljük élelmiszerekkel és az asszonyokat, gyerekeket odarejthessék. Prodán Probu (Simion Probu Prodán, ortodox pápa) is levelezett Zsakóval, az ő martalóc serege Enyed mellett táborozott. Levelében arról írt, hogy milyen jó volna, ha a magyarok a balázsfalvi „csődüle-